

FAVQULODDA VAZIYATLARDA BAXTSIZ HODISALAR TUFAYLI TAYANCH-HARAKAT TIZIMIDA SHIKASTLANGANLARGA TIBBIY REALIBITATSIYA KO'RSATISH

Abdullayeva Noiba Muxtor qizi

*Zangiota Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi
Realibitatsiya asoslari hamda fizioteropiya va massaj fani o'qituvchisi*

Yusupbekova Nodira Abdumuxayiminovna

O'qituvchi:Favqulodda holatlar tibbiyoti fani yetakchi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolaning mazmun-mohiyati shundan iboratki, tibbiyotda xavfsizlik va baxtsiz hodisalarning oldini olish, Ish joyidagi baxtsiz hodisalar, Xavfsizlikni boshqarishdagi yangi qadamlardan biri xavfsizlik madaniyati tushunchasi, baxtsiz hodisaga sabab bo'lgan shartlar va omillar va boshqa ko'plab ma'lumotlar berib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *xalqlar, kompaniyalar, entsiklopediya, xavfsiz, xavfli, Aviatsiya, Kimyo, neft-kimyo, Shvetsiya, Finlyandiya, Yaponiya va Germaniya Federativ Respublikasi.*

Kirish: Xalqaro mehnat byurosining statistik ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab har yili ish joylarida 120 million ishlab chiqarish baxtsiz hodisalari sodir bo'ladi. Ulardan 210,000 mingtasi halokatli baxtsiz hodisalardir. Har kuni 500 dan ortiq erkak yoki ayol uyga kelmayapti, chunki ular ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarda halok bo'lgan. Bu juda kam jamoatchilik e'tiborini tortadigan dramatik raqamlar. Baxtsiz hodisalar xalqlar, kompaniyalar va shaxslar tomonidan katta iqtisodiy zarar keltirishini hisobga olsak, baxtsiz hodisalar ko'p e'lon qilinmaydi.

Yaxshiyamki, xavfsizlik va baxtsiz hodisalarning oldini olishni yaxshiroq tushunish va boshqarish uchun ko'pincha sahna ortida maqsad tuyg'usi bilan ishlaydigan odamlar bor va ularning sa'y-harakatlari zoe ketmadi. Baxtsiz hodisalarning oldini olish va xavfsizlik haqidagi tushunchamiz har qachongidan ham yuqori darajada. Ko'pgina jahon miqyosidagi tadqiqotchilar va xavfsizlik amaliyotchilari ushbu yangi bilimlarni biz bilan o'zlarining maqolalari orqali baham ko'rishadi *Entsiklopediya*. So'nggi yigirma yil ichida baxtsiz hodisalar haqidagi bilim sezilarli darajada rivojlandi. Biz xatti-harakatlar va shartlarni ikki toifaga bo'lishning soddalashtirilgan modelini ortda qoldirdik: *xavfsiz* yoki *xavfli*. Har qanday faoliyatni ikkala toifaga kiritish mumkin degan qat'iy ishonch bir chetga surildi, chunki yanada murakkab tizimli modellar ishlab chiqilgan va xavfsizlikni boshqarishda samarali ekanligi isbotlangan.

Muhim kuzatish shundan iboratki, o'z-o'zidan xavfsiz bo'lgan ikkita xavfsiz holat birgalikda xavfsiz bo'lmasligi mumkin. Ishchilar birlashtiruvchi

bo'g'indir, chunki ularning xatti-harakati atrof-muhit va jismoniy muhitga qarab o'zgaradi. Misol tariqasida, elektr arralar 1960-yillarda foydalanishga topshirilganda, zanjirli arra pichoqlari yog'ochning shoxiga, tuguniga yoki qattiqroq nuqtasiga tegsa, operatorni hayratda qoldiradigan "teskari tepish" deb nomlanuvchi xavf tufayli ko'plab baxtsiz hodisalarga olib keldi. Operatorni himoya qilish uchun qo'riqchi ixtiro qilinishidan oldin zarba yuzlab odamlarni o'ldirdi va yaraladi. Shvetsiyada qo'riqchini qaytarishni talab qiluvchi qoidalar joriy etilganda, elektr arra jarohatlari soni 2,600 yildagi 1971 tadan 1,700 yilda 1972 tagacha kamaydi. Bu elektr arra avariylarining oldini olishda katta yutuq bo'ldi.

Har bir elektr arra foydalanuvchisi shaxsiy tajribasidan biladiki, bu shovqinli, tebranishli va aniq o'tkir kesish vositasi foydalanish juda xavfli ko'rinadi va boshlang'ich operator juda ehtiyotkor. Biroq, bir necha soatlik tajribadan so'ng operatorlar har qanday xavfni his qilishni yo'qotadilar va arra bilan kamroq ehtiyotkorlik bilan ishlov berishni boshlaydilar. Orqaga qaytarish qo'riqchisi ham xuddi shunday ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qaytarilish mumkinligini biladigan operatorlar undan qochishga harakat qilishadi. Operatorlar arraning orqaga tepilgan taqdirda ularga zarar yetkazishidan saqlaydigan mexanik qurilma borligini bilishsa, ular kamroq ehtiyotkor bo'lishadi. O'rmon xo'jaligining boshqa bir misolida, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, oyoqlarni himoya qilish ishchilarni kamroq ehtiyotkor qiladi va ular o'zlarini himoyalangan deb hisoblaganliklari uchun tez-tez zarbalarga duchor bo'lishadi.

Qayta zarbadan himoya qilish jarohatlarning oldini olishga yordam berganiga qaramay, mexanizm oddiy emas. Ushbu himoya choralari muvaffaqiyatli bo'lgan taqdirda ham, yakuniy tahlilda ularning ta'siri xavfsizlik bilan chiziqli aloqaga ega emas. Ikkita xavfsiz holat, orqaga qaytarish va oyoq himoyasi, xavfsizlikni ikki baravar oshirmaydi. Bir plyus birning normal arifmetikasi ikkitaga teng ($1 + 1 = 2$), bu holda qo'llanilmaydi, chunki bir ortiqcha bir ikkitadan kam bo'ladi. Yaxshiyamki, bir ortiqcha bir ($1 + 1$) ba'zi hollarda noldan ko'proq qiladi. Biroq, boshqa hollarda, summa hatto salbiy bo'lishi mumkin.

ASOSIY QISM

Bu xavfsizlik amaliyotchilari avvalgidan ko'ra yaxshiroq tushuna boshlagan hodisalar. Xulq-atvor va shart-sharoitlarni xavfsiz va xavfli deb oddiy taqsimlash profilaktikaga olib kelmaydi. Rivojlanish uchun kredit tizim boshqaruviga berilishi kerak. Odamlar, ularning vazifalari, jihozlari va atrof-muhit dinamik tizimni tashkil qilishini tushunganimizdan so'ng, biz baxtsiz hodisalarning oldini olish bo'yicha sezilarli yutuqlarga erishdik. Quyidagi misollar odamlar va mehnatning dinamik tabiatini ko'rsatadi. Agar komponentlardan biri o'zgartirilsa, qolganlari bir xil bo'lib qolmaydi va yakuniy xavfsizlik ta'sirini oldindan baholash qiyin.

Aviatsiyada va boshqa yuqori darajada ishlab chiqilgan va avtomatlashtirilgan tizimlarda biz avtomatlashtirishning kuchayishi xavfsizlikni yaxshilashga olib kelmasligini ko'rdik. Misol uchun, operatorlar yuqori darajada avtomatlashtirilgan tizimda o'z malakalarini saqlab qolish uchun etarli amaliyotga ega bo'lmasligi mumkin. Ulardan aralashuv talab etilsa, ular kerakli malaka yoki qobiliyatga ega bo'lmasligi mumkin.

Ba'zi qog'oz ishlab chiqaruvchilari yosh xodimlar qog'oz mashinasining funksiyalarini, shuningdek, keksa xodimlarni tushunmasligini ta'kidladilar. Keksalar xodimlar avtomatlashtirilmagan mashinalarni boshqarishgan va ular qanday ishlashini ko'rishgan. Yangi avtomatlashtirilgan mashinalar boshqaruv xonalaridan kompyuter klaviaturalari va ekranlari orqali boshqariladi. Operatorlar o'zlari ishlaydigan mashinalarning har bir komponentining aniq joylashuvini bilishmaydi. Shuning uchun ular komponentni, masalan, yaqin atrofdagi xizmat ko'rsatuvchi odamlarga xavf tug'diradigan holatga keltirishi mumkin. Operatorlarning malakalari, bilimlari va qadriyatlarini bir vaqtning o'zida takomillashtirishsiz mashinalar yoki boshqaruv vositalarini texnik yaxshilash xavfsizlikni yaxshilashga olib kelmasligi mumkin.

Baxtsiz hodisalarning oldini olish an'anaviy ravishda baxtsiz hodisalar va baxtsiz hodisalardan (o'tkazib yuborilgan) o'rganishga asoslangan. Har bir hodisani tekshirish orqali biz sabablar haqida bilib olamiz va sabablarni yumshatish yoki yo'q qilish choralari ko'rishimiz mumkin. Muammo shundaki, biz etarlicha yaxshi nazariyalar mavjud bo'lmaganda, oldini olish uchun barcha tegishli omillarni keltirib chiqaradigan tergov usullarini ishlab chiqa olmadik. Tekshiruv sabablar haqida juda yaxshi rasm berishi mumkin. Biroq, bu rasm odatda faqat tekshirilayotgan aniq ish uchun tegishli. Baxtsiz hodisaga sabab bo'lgan shartlar va omillar bo'lishi mumkin, ularning aloqalarini tergovchilar tan olmaydilar yoki tushunmaydilar. Bir baxtsiz hodisadan boshqa holatlarga umumlashtirish ma'lum darajada xavf tug'diradi.

Yaxshi xabar shundaki, biz xavfsizlikni bashoratli boshqarish sohasida sezilarli yutuqlarga erishdik. Bir qator texnikalar ishlab chiqilgan va sanoat xavfsizligi va xavflarni tahlil qilish uchun odatiy holga aylangan. Ushbu usullar bizga potentsial xavflarni aniqlash uchun sanoat ishlab chiqarish korxonalarini muntazam ravishda o'rganish va biror narsa sodir bo'lishidan oldin tegishli choralarni ko'rish imkonini beradi.

Kimyo va neft-kimyo sanoati bu sohada jahon miqyosida yetakchilikni ko'rsatdi. Bhopal va Chernobil kabi yirik ofatlar natijasida yangi bashorat qilish usullaridan foydalanish ko'paydi. 1970-yillarning o'rtalaridan boshlab xavfsizlik sohasida sezilarli yutuqlarga erishildi. Ko'pgina hukumatlar xavfsizlik tahlilini majburiy qilishda ham yetakchi bo'lib kelgan. Shvetsiya, Finlyandiya, Yaponiya va Germaniya Federativ Respublikasi bu vaqt ichida o'limga olib keladigan ishlab chiqarish baxtsiz hodisalarini 60-70% ga

kamaytirdi. Ko'pgina boshqa mamlakatlar ham xuddi shunday taraqqiyotni ko'rsatmoqda. Endi muammo bizning bilimlarimizni tadqiqotdan amaliy qo'llashga o'tkazish va profilaktik harakatlarimizni yanada yaxshilashdir.

XULOSA

Xavfsizlikni boshqarishdagi yangi qadamlardan biri xavfsizlik madaniyati tushunchasidir. Bu qiyin tushuncha bo'lishi mumkin, chunki madaniyat ko'rinadigan mavjudot emas. Bu tashkilot yoki jamiyatda hukmronlik qiladigan mavhum tushunchadir. Uni sozlashning bevosita usullari yo'q. Biroq, xavfsizlik madaniyati oldini olish imkoniyatlarini tushunish uchun hal qiluvchi tushunchadir. Ushbu nashrning maqsadlaridan biri bu yangi kontseptsiyani o'rganishdir.

Ushbu yangi nashr *Entsiklopediya Yaxshiroq dizayn va yanada samarali profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish uchun baxtsiz hodisalarning oldini olish nazariyalari va modellarini har tomonlama ko'rib chiqishni ta'minlaydi.* Ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarning oldini olish mumkin. Bizning farovonligimiz va iqtisodiyotimiz uchun bu keraksiz zararga chidashimiz shart emas.

Baxtsiz hodisa biror narsa noto'g'ri bo'lib, istalmagan xulosaga olib keladigan voqealar zanjiri natijasida tasvirlanishi mumkin. Inson aralashuvi bunday hodisalar zanjiri aks holda olib kelishi mumkin bo'lgan shikastlanish yoki zararni oldini olishi mumkinligi ko'rsatilgan. Biroq, inson aralashuvi faktini hisobga oladigan bo'lsak, shikastlanish yoki shikastlanishga olib keladigan voqealardan ko'ra xavfliroq mumkin bo'lgan hodisalar zanjiri uchun potentsial mavjud. Ushbu imkoniyatlar ish joyidagi xavfning to'liq darajasini baholashda hisobga olinishi kerak. Zarar yoki shikastlanishga olib kelishi mumkin bo'lgan hodisalar ish joyidagi omillar tufayli sodir bo'ladi deb faraz qilsak, muammoning hajmini bunday omillarning mavjudligi va chastotasi asosida aniqlash kerak degan xulosaga kelish mumkin.

Ish joyidagi baxtsiz hodisalar bilan shug'ullanayotganda, baxtsiz hodisalar sonini (insidlanish darajasi) baxtsiz hodisalarning og'irligi (yo'qotilgan ish kunlari) bilan solishtirish orqali muammoning hajmini retrospektiv tarzda baholash mumkin. Biroq, agar muammoning hajmini istiqbolli baholashni istasa, bu ish joyidagi xavf omillari, ya'ni baxtsiz hodisalarga olib kelishi mumkin bo'lgan omillar mavjudligini baholash orqali amalga oshiriladi.

Ish joyidagi baxtsiz hodisalar holati to'g'risida etarlicha to'liq va to'g'ri ko'rinishga hisobot berish va hisobga olishning kompleks tizimi orqali erishish mumkin. Yaxshi tayyorlangan baxtsiz hodisalar to'g'risidagi hisobotlarni tahlil qilish baxtsiz hodisalar sabablarini tushunish uchun zarur bo'lgan asosiy munosabatlarning rasmini berishi mumkin. Muammoning hajmini batafsil baholash uchun xavf omillarini aniqlash kerak. Tegishli xavf omillari to'g'risida ma'lumotni baxtsiz hodisa ro'y berganda ishchilar va operatorlar qayerda

bo'lganligi, ular nima bilan shug'ullangani yoki muomala qilgani, qanday vositalar bilan, qanday shikastlanishlar yoki jarohatlar sodir bo'lganligi va boshqalar to'g'risida har bir baxtsiz hodisa qaydnomasida keltirilgan batafsil ma'lumotlarni tahlil qilish orqali olish mumkin. baxtsiz hodisa bilan bog'liq tafsilotlar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, T., O'zbekiston, 1999.
2. Karimov LA. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: Xavfsizlikka taxdid, barqarorlik sharh va taraqqiyot kafolatlari, -T:, O'zbekiston, 1997.
3. Karimov LA. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda. - T:, O'zbekiston, 1999.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni: "O'zbekiston Respublikasi favqulodda vaziyatlar vazirligini tashkil etish to'g'risida", 1996.4.03.
5. O'zbekiston Respublikasi Qonuni: "Mehnat muhofazasi to'g'risida", 1993.6.05.
6. O'zbekiston Respublikasi Qonuni "Aholini va xududlarni tabiiy ya texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida", 1999. 20.08.
7. O'zbekiston Respublikasi Qonuni: "Fuqaro muhofazasi to'g'risida", 2000. 20.05.